

De toekomst van de variatielinguïstiek

*Bundel artikelen aangeboden aan Jo Daan bij gelegenheid
van haar negentigste verjaardag*

Introductie

Op 12 mei van dit jaar wordt dr. Jo Daan negentig jaar. Het is geen geheim dat ze nog steeds zeer betrokken is bij Sociolinguïstiek en Dialectologie. En dat al vele decennia lang. Jo Daan is bovendien degene geweest die in Nederland de sociolinguïstiek heeft geïntroduceerd, in het bijzonder doordat zij als eerste de aandacht vestigde op het werk van William Labov. In een tijd dat in Nederland het traditionele dialectonderzoek centraal stond, was zij de meeste taalkundigen een stuk voor door haar belangstelling voor sociaal-bepaalde taalvariatie.

Opnieuw staan wij op een punt waarop sociolinguïstiek en dialectologie nieuwe wegen in slaan. Door migratie, mobiliteit en mechanisatie heeft de statische maatschappelijke organisatie van vroeger zich ontwikkeld tot een snel veranderende dynamische maatschappij. Daardoor nemen de traditionele dialecten in belang af en veranderen ze van karakter. Daar komt bij dat ook de samenstelling van de bevolking door de komst van een groot aantal allochtonen in hoog tempo verandert. Dat heeft ook grote gevolgen voor het taallandschap waar tegenwoordig regiolecten, stadstalen, jongerentalen, sociolecten, groepstalen, mengtalen en dialecten deel van uitmaken.

Het is de vraag op welke wijze deze nieuwe variatieruimte het best bestuurd kan worden. In de geest van Jo Daan willen wij vooruitzien en een speciaal nummer van *Taal en Tongval* wijden aan de toekomst van de bestudering van taalvariatie. Dit nummer wordt dan ook opgedragen aan Jo Daan, ter gelegenheid van haar negentigste verjaardag.

Dat juist de redactie van *Taal en Tongval* dat besluit genomen heeft, ligt voor de hand. Jo Daan is vanaf jaargang 9, die is van 1957, lid van de redactie van het tijdschrift *Taal en Tongval*. Ze beëindigde haar lidmaatschap met ingang van de 42e jaargang, in 1990, nu tien jaar geleden. Maar zowel in de (bijna) tien jaar die voorafgingen aan haar redacteurschap als in de (meer dan) tien jaar die erop volgden, heeft Jo Daan het tijdschrift bijdragen geleverd. Het is jammer dat bij haar afscheid in 1990 al een superlatief werd

gebruikt, ze werd toen de 'actiefste medewerkster' van Taal en Tongval genoemd. Nu kunnen we alleen nog maar herhalen wat toen gezegd werd. Jo Daan verslaat iedereen: ze is in de ééne- en vijftig jaar dat Taal en Tongval bestaat, de actiefste medewerker geweest. Er is geen jaargang geweest, misschien zelfs geen nummer of er stond iets van Jo Daan in; minstens een bladvulling. De waardering voor haar betrokkenheid bij het tijdschrift is al eerder tot uitdrukking gebracht in het speciale nummer van Taal en Tongval, bij gelegenheid van haar pensionering.

Met deze nieuwe huldebundel bij haar negentigste verjaardag willen wij onze waardering en bewondering tot uitdrukking brengen voor de wetenschappelijke inhoud van haar werk. Daarom is aan de auteurs gevraagd een relatie te leggen met aspecten van Jo Daan's werk, bijvoorbeeld wanneer haar creativiteit en visie de auteur inspireerden, hetzij doordat hij of zij Jo's werk voortzet of met haar in discussie gaat.

RENÉE VAN BEZOOIJEN biedt Jo Daan een rondje dialect, waarin ze in aansluiting op Jo Daan's brede belangstelling, een aantal oude maar vooral ook enkele nieuwe onderzoeksperspectieven de revue laat passeren.

De titel van het artikel van COR VAN BREE, 'Taalbewustzijn, taalverandering en regionale taalvariatie', geeft precies uitdrukking aan die aspecten van taalonderzoek die steeds de warme belangstelling hebben gehad van de jarige.

LEONIE CORNIPS signaleert inherente normen binnen groepen spreeksters te Utrecht, waarmee ze een begrip hanteert en uitwerkt dat Jo Daan ruim tien jaar geleden onder de aandacht bracht.

DENNIS PRESTON en zijn medewerkers presenteren hun bijdrage als een hommage aan Jo Daan, in het bijzonder vanwege haar belangstelling voor de wijze waarop lokale groepen zich als groep gedragen door zich aan te passen aan nieuwe normen of door die juist af te wijzen.

TON GOEMAN brengt in zijn bijdrage in herinnering dat Jo Daan de eerste in Nederland geweest is die de achtergrondkenmerken van de informanten van het 'Dialectenbureau' heeft verantwoord en geanalyseerd. Sommige van die kenmerken zoals ze recentelijk bij jongere generaties informanten zijn vastgesteld, spelen een rol bij het gebruik van de zachte /g/ en bij *t*-deletie.

De toekomst van de variatielinguïstiek

JAN GOOSSENS herinnert aan zijn contacten met Jo Daan tijdens haar werkzaamheden aan de ANKO. Met zijn bijdrage over het ‘onregelmatige’ vocalisme bij een aantal sterke werkwoorden beweegt hij zich dan ook op het terrein van de Atlas van de Nederlandse klankontwikkeling.

LILIANE HAEGEMAN draagt haar artikel op aan Jo Daan, vanwege het baanbrekende werk dat ze geleverd heeft in het dialectonderzoek en omdat ze de sociolinguïstiek in Nederland geïntroduceerd heeft.

ERIC HOEKSTRA bezoekt een oude bekende van Jo Daan. Hij schrijft over de functie en de verdeling van de morfemen *-e* en *-en* in het Westfries.

ROELAND VAN HOUT en zijn mede-auteurs memoreren in hun bijdrage het gedenkwaardige feit dat Jo Daan de eerste Nederlandse taalkundige was, die het belang van het werk van William Labov inzag en dat al in 1967. Het zal de fonetica Jo Daan genoeg doen dat hun artikel handelt over het meten van akoestische verschillen en daarmee het recente werk van Labov voortzet.

Al door zijn titel laat MARC VAN OOSTENDORP weten dat hij zijn artikel schrijft voor en ook een beetje door Jo Daan. Dat laatste omdat hij gebruik maakt van de door Jo Daan in haar dissertatie beschreven Wieringse nasaalvelarisering. Uitgaande van dit laatste verschijnsel komt hij door vergelijking met andere velariseringsprocessen tot een miniatuurtypologie van Nederlandse dialecten.

PIET VAN REENEN en ANKE JONGKIND voeren Jo Daan ten tonele in de specifieke rol van informant (hun oudste) bij hun onderzoek naar de vocalisering van de /l/; als bijlage is toegevoegd het door haar ingevulde enquêteformulier.

HARRIE SCHOLTMEIJER gaat na welke veranderingen er in het Vlielands opgetreden zijn sinds Jo Daan daar in 1951, met bandrecorder!, haar opname voor de RND gemaakt heeft.

GEORGES DE SCHUTTER probeert het weerbarstige verschijnsel van de variatie in het optreden van de infinitivus-pro-participio in kaart te brengen en van een verklaring te voorzien.

In de bijdrage van JOHAN TAELEMAN wordt – in de geest van Jo Daan – verband gelegd tussen de ruimtelijke distributie van taalvarianten en hun functionele en psychische aspecten. Deze laatste geven in bepaalde situaties

een impuls tot een polariserende ontwikkeling van die taalvarianten, waardoor de tegenstellingen tussen twee taalgebieden verscherpt worden.

Leeftijdgenoot en eveneens oud-redacteur van Taal en Tongval TOON WEIJNEN illustreert het belang van geografisch variantenonderzoek voor wetenschapsgebieden als de algemene taalwetenschap, de geschiedenis en de volkskunde (of hoe die tegenwoordig heten mag).

ROLAND WILLEMYNS en WIM VANDENBUSSCHE presenteren hun 'Brugge-project' als een voorbeeld van historische sociolinguïstiek zoals die ook door Jo Daan beoefend is.

Toen het vorige Daannummer van Taal en Tongval verscheen, ging Jo Daan met pensioen. Dat was in 1975, nu vijfentwintig (!) jaar geleden. Dat betekent, om het eens in een hedendaags kader te plaatsen, een werkzame periode ná haar pensionering, die moderne werknemers van nu vóór hun pensionering vaak niet eens halen of wensen te halen. Want dat Jo Daan werkzaam is, hoeft niemand meer uitgelegd te worden. En werkzaam moet hier in de ruimste zin worden opgevat. Een paar voorbeelden: er liggen altijd wel nieuwe drukproeven op haar bureau, en er is altijd wel een ingezonden brief onderweg. Als er iemand is die daarbij ten volle profijt trekt van nieuwe mogelijkheden als e-mail is het Jo Daan wel. Het is toch werkelijk een unieke situatie dat een vrouw van 90 aan een collega van een jongere generatie (dertig jaar verschil) vol verbazing moet vragen: hebt u dan geen e-mail? Het is ook bekend dat Jo Daan op dit ogenblik beschikt over de nieuwste versie van de i-Mac en dat ze de nieuwe editie van het WNT op cd-rom in bestelling heeft.

Het feit dat zoveel vakgenoten zo enthousiast aan dit tweede Daan-jubileumnummer hebben meegewerkt, bewijst hoezeer Jo Daan nog midden in het wetenschappelijke bedrijf staat.

De redacteurs van dit speciale nummer

Hans Bennis
Hugo Ryckeboer
Jan Stroop